

Bungeejumpen met bretels?

Computergebruik bij Nederlands

'En nadat je de eerste resultaten van een klas hebt bewonderd, wordt het enthousiasme vast nog wat groter.'

'Drempelvrees. Ik ben bang dat de les zo goed als voorbij is voor de leerlingen aan de slag kunnen, áls de apparatuur al werkt. Misschien, als ik eenmaal een positieve ervaring heb, dat ik dan alsnog een echte gebruiker word.'

Tussen beide bovenstaande uitspraken beweegt zich op dit moment het computergebruik bij Nederlands. Nog maar een enkeling wendt het hoofd af, haalt de neus op of krijgt spontaan huiduitslag bij het horen van het woord 'computer'.

De meesten vinden dat ze er 'wel eens iets mee zouden moeten doen', maar er zijn zo veel hindernissen te overwinnen. En het is ook geen sinecure: een 'potje' trial-and-error in een volle klas is niet iedereen gegeven. Toch geven een planmatig schoolbeleid, een praktijkgerichte nascholing, een enthousiaste collega én een behulpzame systeembeheerder al veel zelfvertrouwen. De reacties echter van de leerlingen zijn de grootste aansporing de computer dñe plaats in het lesprogramma te geven die een handig hulpmiddel verdient.¹

Computergebruik

Bij Nederlands kan het apparaat gebruikt worden als tekstverwerker, als leermiddel, oefenbatterij, onderzoek-instrument en – met een modem – als informatieleverancier via de telefoonlijn (telematica). Elk gebruik stelt zijn eigen eisen en voorwaarden wil er sprake zijn van effectief computerondersteund onderwijzen (COO), of beter, computerondersteund leren (COL).

'Ik zie op tegen de organisatie: lokaal reserveren, inpassen in het programma. Na een half uur kun je niet gewoon even iets anders gaan doen. Ook spelen onbekendheid met de apparatuur en de mogelijkheden voor de verschillende onderdelen en leerjaren van het vak een rol, evenals de angst voor 'techniek' en weigerachtige apparatuur die niet door mij als docent/autoriteit alsnog aan het werk gezet kan worden. Daar komt nog bij mijn gehechtheid aan de eigen ingebouwde docerpatronen. Mijn dio's (docenten in opleiding) blijken van hun opleidingen ook weinig mee te krijgen – ik lig dus niet eens echt achter.'

In bovenstaand citaat schetst een docent een realistische en herkenbare situatie. Lesgeven met de computer is veel complexer en storingsgevoeliger dan met een bord en een krijtje. Waarom zich dan zoveel moeite getroost als de docent geen duidelijke voordeelen ziet?

Hoewel er misschien ooit is gedacht dat de computer de docent(e) op den duur zal vervangen, blijkt hoe langer hoe meer dat dat onmogelijk en ook ongewenst is. Het nadeel van een docent is echter, dat er maar ééntje voor een (grote) groep leerlingen staat. Tijdens een docentgestuurd leergesprek is een zeer beperkt aantal leerlingen actief.

Een computer is een stom ding; een zinnige dialoog voeren met het apparaat is onmogelijk. Alleen mensen kunnen een leerzame dialoog voeren. De computer moet zo'n gesprek mogelijk maken, stimuleren en zeker niet hinderen. Zo'n stimulans tot dialoog, daar moet de computer op beoordeeld worden. Tijdens een leerproces met z'n tweeën voor één computer is daarom eerder een belangrijk voordeel dan een uitkomst bij gebrek aan meer. Over 'teleleren' wil ik het, zeker als het jonge mensen betreft, al helemaal niet hebben. Leren is een actief sociaal proces en juist in de interactie met de anderen vindt het echte leren plaats. Een leren dat zich niet alleen beperkt tot weten (= kennis), maar gericht is op het verwerven van inzicht en vaardigheden.

De computer vraagt dus van de docent naast computervaardigheid andere docentvaardigheden. Voor de meeste docenten is een praktijkgerichte nascholing daarom gewenst en noodzakelijk. En dan bedoel ik niet een middagje digitaal stoeien en van de ene verbazing in de andere vallen. Een degelijke cursus omvat minimaal vijf middagen of twee dagen, met 'huiswerk'. Tijdens een uitgekiend en op de praktijk georiënteerd programma leren de deelnemers met en van elkaar. Ze doen ervaringen op in de klas en wisselen die uit. Zulke 'netwerkbijeenkomsten' zijn uitermate effectief, zoals na wetenschappelijke evaluatie van het Project Informatietechnologie (PIT) is gebleken. Het model van docenten-netwerken is niet alleen efficiënt gebleken bij de bevordering van onderwijskundig computergebruik, maar ook meer algemeen ter ondersteuning van de professionele ontwikkeling van de docenten. De schoolleiding moet een dergelijke nascholing stimuleren, faciliteren en met een goed schoolbeleid steunen.

Schoolbeleid

Op de OSG Northgo te Noordwijk bijvoorbeeld is er sprake van een stimulerend schoolbeleid. Er zijn twee netwerken (Novell en Ethernet) om het gebruik door leerlingen en personeel te scheiden en die nood-

zakelijk zijn voor de beveiliging van Schoolfact en Roosterfact. Twee computerlokalen, elk voorzien van 16 pc's, zijn op het leerlingennetwerk aangesloten. Er staan pc's in de personeelskamer, in werkruimtes en een behoorlijk aantal leslokalen hebben een op het personeelsnetwerk aangesloten pc. Twee systeembeheerders (docenten) zijn verantwoordelijk voor het soepel functioneren van de netwerken; een conector is eindverantwoordelijk.

Praktisch alle personeelsleden maken gebruik van de pc's. Elke gebruiker heeft een eigen menu. In ieder geval staan daar Schoolfact en WP in. Daarnaast heeft elke vakdocent toegang tot zijn 'eigen' programma's.

Alle leerlinggegevens worden in Schoolfact bijgehouden. Persoonsgegevens, dagroosters, behaalde resultaten, enz. Het vereist zorgvuldigheid van de collega's, maar het werkt prima. Elke 2 à 3 weken maakt de docent een cijferkaartuitdraai van zijn mentorleerlingen.

Er zijn strikte afspraken gemaakt over hoe men de leerlingen met de pc om laat gaan, wat wordt aangeleerd en door wie en wanneer dat gebeurt. De leerlingen mogen in de computerlokalen werken aan werkstukken. Ze hebben allemaal hun eigen floppy.

'Men heeft gezorgd voor een systeembeheerder met 25 taakuren, wat absoluut noodzakelijk is als je zoveel computers hebt. Veel experimenten lopen stuk op netwerken die niet werken, printers die niet printen, pc's met storingen en software die verkeerd geïnstalleerd is.'

Toch kent de praktijk weer zijn eigen wetmatigheden. Ondanks het passieve schoolbeleid is er vaak dankzij de enorme inzet van enkele docenten – en de opoffering van vele vrije avonden! – een bloeiend gebruik van de computer binnen de les, maar ook het omgekeerde komt al te vaak voor. Computergebruik als geïntegreerd onderdeel van de lespraktijk vraagt een andere didactiek, ander lesmateriaal en die andere rol van de docent.

Schrijven met de computer

Volgens de kerndoelen Nederlands van de basisvorming kan nu, na bijna drie jaar, iedere leerling de tekstverwerker gebruiken in alle fasen van het schrijfproces (kerndoel 20). Ook kan hij of zij bij het verwerven van informatie gebruik maken van geautomatiseerde gegevensbestanden (kerndoel 18). Volgens de kerndoelen dan.

'Mij is na acht jaar zelf rommelen met de computer en sinds twee jaar met de leerlingen, gebleken dat kinderen er met plezier erg veel uit kunnen halen. Mijn grootste bezwaar (ik werk o.a. met (t)vo leerlingen op a-niveau), nl. dat deze leerlingen een tekstverwerker te moeilijk zouden vinden, blijkt niet waar. Ik kan niet anders dan het tegendeel beweren. Zelden heb ik een leerling met zoveel plezier een stukje zien schrijven. Daar waarin het conventionele onderwijs de pen wordt neergelegd en het eindresultaat barstens vol fouten wordt ingeleverd, gaan we met de computer verder: ik zie nog een naam zonder hoofdletter, die mag je nog wel even veranderen; hé, je hele verhaal is maar één alinea, dat kan toch niet; waar begint een zin mee?'

Samen met het eerder genoemde, vormt kerndoel 15 de basis van het schrijfonderwijs met de computer. Volgens dit kerndoel kennen de leerlingen schrijfprocessen en schrijfprocedures en kunnen zij – vooraf of na afloop van het schrijfkarwei – aangeven, welke

keuzes zij maken of hebben gemaakt.

Onderzoek heeft uitgewezen dat schrijven met de computer wel méér tekst oplevert, maar nog geen betere tekst. Daartoe dient een goede didactiek, waarin een contextrijke schrijftaak, schrijven, verbeteren en herschrijven onmisbare schakels zijn. Hoewel per fase het accent verschuift van inhoud, naar structurering, naar zinsbouw, woordkeuze en spelling, dient het schrijven – in de meeste gevallen – als een totaal-taak opgevat te worden. Daarom impliceert schrijven bovendien aandacht voor een groot aantal andere kerndoelen. Dit komt de samenhang tussen de (overige) leerstof en het schrijven in fasen met de tekstverwerker alleen maar ten goede. De basisvorming wil de samenhang binnen en tussen vakken bevorderen. Centraal staan de schrijffasen: plannen, formuleren en revisie, eventueel beoordelen en reflectie op het geheel. Door de juiste schrijftaak verwerft en organiseert de schrijver de informatie in de planningsfase. Tijdens het formuleren en reviseren wordt de verworven informatie omgezet in samenhangend en correct Nederlands. Plannen, formuleren en reviseren zijn fasen die zich na elkaar, tegelijkertijd en steeds opnieuw voordoen. Het is een recursief proces.

Diana: 'Een ander groot voordeel is dat je hele stukken tekst later nog kunt toevoegen of kunt laten vervallen. Ik ben ook van mening dat de mogelijkheden groot zijn om je tekst perfect te laten worden, omdat je eerst een kladuitdraai mag maken en die nog kan verbeteren.'

Joris: 'De kladuitdraai was wel gemakkelijk, want nu konden we hierop verbeteren als onze tekst niet voldeed aan de revisie-opdrachten. Deze opdrachten waren erg gemakkelijk en ik heb nooit geweten dat een tekst aan zoveel dingen moest voldoen. (Daarom is het wel makkelijk dat het op stencil is gezet!) Als je de tekst verbeterd had, mocht je ze gaan verbeteren op de computer. Normaal als je het geschreven had, had je nu al ongeveer 5 teksten geschreven. Dit gaat ten eerste veel sneller en ten tweede veel netter...'

Spellingcontrole en synoniemenlijst

Naast het feit dat schrijven met de computer voordelen biedt bij het (uit)bouwen van zinnen, alinea's, herstructurering ('knippen en plakken'), revisie en opmaak, kan de leerling ook gebruik maken van de spellingcontrole en de synoniemenlijst. De spellingcontrole verbetert geen 'fouten' zonder meer. Het tekstverwerkingsprogramma² heeft een ingebouwd woordenlijst die overeen komt met een belangrijk deel van het Groene Boekje. Door het inschakelen van de spellingcontrolefunctie vergelijkt de computer die lijst met de woorden op het scherm. Bij ieder woord dat de computer niet herkent, wordt gestopt en 'gevraagd' of het woord vervangen, verbeterd of opgenomen moet worden in een aanvullende woordenlijst. In het laatste geval 'leert' de computer woorden bij.

Voorzover beschikbaar wordt er een lijstje geprojecteerd met suggesties voor verbeteringen. Tikfouten als 'meoder' of 'mar' worden zodoende gelokaliseerd. De leerling moet zelf de verbetering aangeven. In een les met deze programmafunctie als onderwerp kunnen lijstjes gemaakt worden van woorden die het programma als 'fout' herkent of als 'goed', maar toch fout zijn: verteld/vertelt, word/wordt enz. Dit kan een boeiende speurtocht worden met grote toepassings-

mogelijkheden.

Naast een woordenlijst voor de spellingcontrole kent zowel Word als WordPerfect een (beperkte) synoniemenlijst. Deze bevat informatie over de betekenis van woorden en geeft zowel synoniemen als antoniemen. Zelfs voor de letterlijke en de figuurlijke betekenissen zijn synoniemen gegeven. Door de cursor op bijvoorbeeld het woord 'fout' te plaatsen en de synoniemenlijst op te vragen, krijgt de leerling op het scherm: 'abuis, foutief, mis, mislukt, onjuist, collaborerend, gebrek'. Het zoekwoord 'verkeerd' levert op: 'goed (antoniem), averechts, fout, incorrect, ongewenst, onjuist, binnenste buiten, omgekeerd, verkeerd om.' Bij sommige synoniemen kunnen weer andere synoniemen opgevraagd worden.

Een gebrekkige woordenschat leidt tot veel herhalingen in een tekst. Door de synoniemenlijst actief te laten gebruiken, wordt de tekst kleurrijker en breidt de woordenschat van de leerling zich bewust uit.

Ook scheidt deze functie nog een andere, creatieve mogelijkheid. Niet elk synoniem heeft dezelfde gevoels- en/of gebruikswaarde. Met de synoniemenlijst kan een tekst formeler of informeler gekleurd worden, 'deftiger' of 'ordinaarder', 'stoer' of meer die van een 'watje'. Dit levert een scala aan mogelijkheden op voor creatief en taalbeschouwelijk onderwijs. De synoniemenlijst is beperkt, daarom kan een synoniemenwoordenboek een waardevolle en functionele aanvulling zijn.

'Wie enig idee heeft van een ivbo-klas met een achttiental leerlingen voor Nederlands op basisschoolniveau (groep vier, vijf of zes), weet dat er velen bij zijn voor wie het spellen vaak fonetisch schrijven inhoudt. Gecombineerd met een slecht handschrift, boek je weinig succes. Ze kunnen hun eigen handschrift nauwelijks lezen. Maar nu kunnen ze zien wat ze hebben geschreven, ze kunnen dat eenvoudig verbeteren en uiteindelijk krijgen ze dan ook nog een uitdraai van hun verhaal mee naar huis. Dan is uw les toch geslaagd!'

Grammatik

Onder de titel 'Grammatik 6.0a, Grammatica-controle' introduceert WordPerfect voor Windows 6.1 een innovatieve en voor het onderwijs mogelijk interessante hulpfunctie. Wanneer de leerling Grammatik activeert, kan deze allereerst kiezen uit acht vooraf gedefinieerde controlestijlen: Spelling plus, Snel nakijken, Zeer strikt, Zeer strikt (in België), Zakelijk, Persoonlijk, Technisch/wetenschappelijk en commercieel. Het programma zoekt naar typografische, grammaticale en stilistische foutenklassen.

Welke fouten 'detecteert' het programma dan? Iedere docent Nederlands en professioneel opstelnakijker zal ervan opkijken: de computer neemt het tijdrovende correctiekarwei over (maar niet heus!). Het programma controleert: aan elkaar of los, aanhalingstekens, als of dan, Anglicisme, archaisch, bepalingen met een voorzetsel, betrekkelijk voornaamwoord, cliché/modieus, contaminatie, gebruik van hoofdletters, hen of hun, informele vorm, interpunctie, lidwoord, ontbrekende woorden, overeenkomst in getal of geslacht, passieve vormen, pejoratief taalgebruik, persoonlijk voornaamwoord, probleem met alinea, schrijftaal, spelling, staande uitdrukkingen, te lange zin, vaag taalgebruik, voegwoord, voorzetsel, vulgair, wederkerend voornaamwoord, zinsvariatie. En dit is

nog geen uitputtende opsomming.

Mijn ervaring tot nu toe is dat het programma er behoorlijk wat fouten uithaalt, maar er ook een hele hoop laat zitten. Bij het woord 'schrijven' (met de computer) is mij regelmatig geadviseerd dit woord te vervangen door 'brief', omdat dit archaisch woordgebruik is. En wat te denken van de opmerking bij 'Iedere docent en professioneel opstelnakijker zal ervan opkijken...': 'Als "docent" en "opstelnakijker" het onderwerp is bij "zal", komen *onderwerp* en *persoonsvorm* niet overeen in persoon en/of getal.' De beide gecursiveerde woorden kan de leerling met de muis aanklikken, waarna deze termen, met voorbeelden, uitgelegd worden. Uit een publikatie in Perfect User (achtste jaargang, nummer 3, najaar 1995) wordt aan de verdere verfijning van dit controleapparaat gewerkt. Zeker iets om ervaring mee op te doen. De inbedding in de didactiek is nog weer een andere stap.

De computer als leermiddel

'Ik heb eigenlijk te weinig ervaring. De ervaring met een spellingprogramma is niet bemoedigend: het wordt al gauw even saai als een boek. Ontleedprogramma's zijn wel gevarieerder, maar nogal star. Veel tijd gaat verloren met uitleg waarom een bepaalde oplossing wel goed is, maar toch niet door de computer wordt geaccepteerd.'

Van een verantwoord didactisch en procesmatig gebruik van de tekstverwerker, inclusief de synoniemenlijst, spellingcontrole en Grammatik, steekt de leerling veel op. Toch zeggen we dat de tekstverwerker slechts een 'tool' is. Uit het voorafgaande blijkt de beperking van deze terminologie. In de gangbare opvatting gebeurt het 'leren' met COO (= courseware = soft- en paperware): speciale programma's voor bijvoorbeeld woordenschatuitbreiding, spelling, ontleden, lees- en spelproblemen en tekstbegrip. Programma's met veel uitleg en een uitgebreide reactie op een antwoord (feedback), ondersteunen het leren van kennis en het verwerven van inzicht. Programma's met beperkte feedback en veel oefenstof ondersteunen het inslijpen van feiten en regels.

Het grote ongerief van veel programma's is de gebrekkige feedback (zie bovenstaand citaat). 'Goed', 'fout', 'Jammer, probeer het nog eens', 'Het juiste antwoord is...', en enkele synoniemen vormen de gehele feedbackvocabulary van het programma. En als er dan ook nog eens ergens iets beweegt, iets van kleur verschiet en 'hulp' gegeven wordt door een vol scherm tekst, dan lijkt het al snel op een 'leuk' computerprogramma.

Ook hier laat de computer (of de didacticus, of het financieel bestek) zich niet van zijn beste kant zien. Reageren op een meerkeuzevraag is in veel COO-programma's z'n beste kunstje. Toch kan ook gebrekkig materiaal zijn diensten bewijzen. Het blijkt – mits er voldoende variatie is in oefenvormen – toch de concentratie van de leerlingen langer vast te houden. En dat is in een klassikale setting mooi meegenomen. Als de leerlingen ermee vertrouwd zijn in duo's te werken, dan blijkt door de actieve leerhouding nog veel geleerd te worden. Ik ken jammer genoeg nog geen programma dat antwoord geeft op door de leerling gestelde vragen.

'Opmerkelijk is zeker dat de leerlingen de volle vijfenveertig minuten actief met de stof bezig zijn.'

Is de stuntelige feedback een groot ongerief – veel fnuikender voor het leerproces is de gebrekkige transfer. De meeste COO bij Nederlands heeft betrekking op deelvaardigheidsoefeningen. En zoals we allemaal weten dat veel dictees nog geen foutloos gespelde brief opleveren, zo is een deelvaardigheids-oefening nog lang geen garantie voor een juiste toepassing in een totaaltaak. Aparte oefeningen voor woordenschatverwerving, spelling, zinsbouw, stijl, argumentatie en structuur resulteren nog lang niet in een prettig leesbaar overtuigend betoog. Autorijden leer je op de drukke weg en niet na droog te hebben geoefend met het stuur, gas- en rempedaal, koppeling, richtingaanwijzer en ruitensproeier. Zo leer je foutloos schrijven als de schrijftaak in z'n volle complexe vorm aan de leerling gepresenteerd wordt. Doen zich tijdens het schrijven deelproblemen voor, dan moeten die binnen het grote geheel opgelost worden. Op zo'n moment ondersteuning vragen van een programma dat het specifieke probleem van die leerling duidelijk maakt en oplossingsmethoden biedt, is uiterst effectief. Het maakt de zaak allemaal wel weer ingewikkelder, terwijl apart oefenen met COO lekker overzichtelijk en beheersbaar is.

Toch valt ook hier een mouw aan te passen. De docent moet voorkomen dat de leerling op die COO aanvalt als op een spelletje. Door bijvoorbeeld niet 'de' spelling te oefenen, maar door de leerling eerst enkele spellingproblemen voor zichzelf (differentiatie!) te laten inventariseren. Laat vervolgens nagaan wanneer en waardoor hij (of zij) die fouten maakt, en of hij zich nog enkele zinnestjes en/of situaties kan herinneren. Daarna bespreekt hij zijn probleem met een medeleerling. Samen oefenen ze dat specifieke onderdeel met de computer. De een helpt de ander, de computer moet zorgen voor uitdagende leerstof en een stimulerende werkvorm. Na afloop brengt iedere leerling zijn leerwinst schriftelijk onder woorden. Zonodig worden slechts enkele veelvoorkomende hardnekkige fouten – door de docent al rondlopend en luisterend herkend – klassikaal nabesproken. De niet op bewust leren gerichte spelletjeshouding bij COO is vergelijkbaar met het onderuitgezakt video kijken: 'Meneer doen we eens iets leuks!' Oefenen van deelvaardigheden moet plaats vinden in samenhang met en gerelateerd aan een contextrijke totaaltaak, eerst dan vindt er transfer en leerwinst plaats.

De vakdidactische kant van een computerprogramma is natuurlijk de belangrijkste. Natuurlijk spelen ook gebruiksgemak, een overzichtelijke scherm-layout en een aantrekkelijke vormgeving een niet onbelangrijke rol. En wat deze factoren betreft, biedt een Window-programma veel meer mogelijkheden dan een DOS-programma. In het voortgezet onderwijs speelt DOS nog steeds de hoofdrol, maar een overduidelijke wending richting Window-omgeving is aanstaande. Dit hangt mede weer samen met de benodigde snelle processor (386 of hoger) en meer ram-geheugen. Hierop zullen scholen, systeembeheerders en docenten hun plannen reeds op korte

termijn moeten afstemmen.

Met het bovenstaande in het achterhoofd nodig ik de vakman uit op een tour door demo-land. Bekijk eens gratis aan te vragen demonstratie-diskettes.³ Schud eens in sectieverband, volgens het principe van interne taakverdeling, aan de software-boom ('boom' mag ook op z'n Engels uitgesproken en begrepen worden!). Dus allemaal de uitgevers bellen om demo's? Het kan ook veel 'eenvoudiger'.

De computer als informatiebron

Slechts hier en daar op scholen in functie, maar steeds frequenter: de computer als informatieverschaffer. Met een modem in de hand komt men door het hele informatieland. Wie waagt zich al op de *electronic highway*? Er is geen kans er doodgereden te worden, maar filestaan en hopeloos de weg verliezen 'hoort er gewoon bij'. Toch is het spannend. Met mijn computer, modem en communicatiesoftware (door die handige systeembeheerder geïnstalleerd) bel ik de educatieve computer van de SLO, de SLO-lijn: 053-4341634. Ik log in, beantwoord wat vragen en alle demo's zijn van mij! Ik hoef ze 'alleen nog maar' op te sporen: in het files-gebied, 'stand' nummer 104. Ik markeer ze en geef het commando 'downloaden'. Gulzig slurp ik al die demo's naar binnen. Ik hoef ze 'alleen nog maar' te unzippen met Pkunzip, in een nieuwe directory op te bergen en te starten! Ook actueel tekst- en lesmateriaal, bijvoorbeeld artikelen uit de jongerenkrant Primeur, zijn mee te pikken. Zo'n avontuur is het beste te ondernemen in groepsverband – zweten in groepsverband is wel zo gezellig. En aan het jargon in de vorige zinnen blijkt overduidelijk dat het allemaal niet zo eenvoudig is. Een waaghalzerige systeembeheerder is op z'n minst noodzakelijk, een cursus of telematica-conferentie best handig. Het is de moeite meer dan waard. Met de SLO-lijn bellen, is bellen met een BBS, een bulletin board system: jij met jouw computer legt verbinding met de dikke computer van de SLO. Eén-op-één, simpel gezegd. In Nederland zijn er meer dan 1300 bulletin boards. Iedereen kan, met wat software en véél vrije tijd, zijn eigen BBS beginnen. Behalve de telefoonkosten is de SLO-lijn gratis, sommige BBS'en vragen geld voor sommige diensten. Nog meer (Engelstalige) informatie en programma's zijn binnen te halen via Internet: jouw computer in verbinding met alle computers over de hele wereld! Weer andere software, weer andere vaardigheden en opnieuw zweten, opnieuw oefenen. Toch is dit een/de toekomst. Alleen al in Nederland groeit de toegankelijkheid via Internet van veel actueel Nederlandstalig les- en tekstmateriaal gigantisch: de NRC, Het Rotterdams Dagblad, de Volkskrant, Primeur, Universiteiten en hogescholen, 'digitale steden' als Amsterdam, Eindhoven en Utrecht, musea, politieke partijen en hun standpunten over actuele onderwerpen, Ajax, het KNMI, Veronica en nog veel meer. Verdrinken in de draaikolken van informatie is – naast de weg totaal verliezen – het grootste gevaar. Internet kost wel meer geld: je moet lid worden van een 'club', een zogenaamde provider. Naast de telefoonkosten moet er een bedrag per uur betaald worden (meestal 5 gulden).

Bungeejumpen

Bungeejumpen met bretels, dat is het wel, het leven met de computer. En hoewel de titel misschien anders doet vermoeden, doen zeker zo veel vrouwen als mannen mee aan deze waaghalzerij. Niet ongevaarlijk voor het gemoedsleven (én de portemonnee) en steeds een nieuwe sprong in steeds weer nieuwe software. Veel kan er mis gaan, en gaat ook mis. Veel kan ook voldoening geven: eenvoudig aan te passen proefwerken, een met rode hoofden werkende klas, actieve leerlingen, inspirerende leerlingen die docenten inspireren om meer met de computer te doen, actueel lesmateriaal, prima doorwerkte en verzorgde opstellen, individualisering op momenten waarop dat gewenst en noodzakelijk is.

Het vraagt wel een grote tijds- en energie-investering van de docent. En zeker van de leraar Nederlands die toch al zit met een overladen programma en tijdrovende correctietaken. Valt hier een mouw aan te passen? Ik denk het niet. Als het geld kost, kan er weinig. Toch kan de school haar bijdrage zeker leveren: een ondernemende en behulpzame systeembeheerder, een schoolbeleid, een goede cursus gedeeltelijk in school en eigen tijd, regelmatig conferentiebezoek en een abonnement op enkele tijdschriften. Een karterker per sectie honoreren met een taakuur schept ook mogelijkheden.

Een onderwijsleven met de computer is niet eenvoudiger; zonder de computer is er – als andere collega's

de betreffende kerndoelen overnemen – ook te leven. Het betrekken van de computer bij de lespraktijk biedt echter kansen, is uitdagend, gevarieerd en speelt in op de rol die de computer reeds speelt in het dagelijks leven.

'Hoe de leerling weet wat hij kan doen en hoe dat werkt? Met commandokaarten op verschillende niveaus. Kiest de leerling een programma, dan pakt hij de daarbij horende commandokaart en werkt zelfstandig door. En vertel mij niet dat de leerlingen dat niet kunnen. Onze jeugd weet genoeg van de computer om met een klein steuntje in de rug er een heleboel mee te doen. De enige die een extra steuntje in de rug soms nog nodig heeft, is de docent. Maar ik zei al, met een vriendelijke systeembeheerder of een collega...'

Het gebruik van de computer bij Nederlands laat hoopvolle ontwikkelingen zien, al is het duidelijk dat we pas te maken hebben met een aarzelend begin. Mede door de snel goedkoper wordende hardware kan de computer een centrale rol gaan spelen bij het zelfstandig leren. Bij de ontwikkeling van innovatieve en didactisch verantwoorde software hebben de grote educatieve uitgeverijen het over het algemeen behoorlijk laten afweten. Dankzij de inzet van veel kleine particulieren, subsidie en veel vrije tijd kan de docent toch kiezen uit een aardig pakket aan software. Voor tekstverwerkingsprogrammatuur kunnen we gelukkig steunen op twee software-giganten, waarbij het volgen van de ontwikkelingen bij WordPerfect op dit moment meer dan de moeite waard is.

Noten

1. Met dank aan Niek van der Aar, Wim Dorstijn, Frans Jacobs, Peter Kelder en Wil van Trier. Dit artikel is, met kleine wijzigingen, eerder verschenen in: *COS* 1, (1996) 2-6.
2. Is er een tekstverwerker die voorkeur verdient? Op de basisschool leren de leerlingen omgaan met Word voor Windows. Dit is een grafische tekstverwerker, waardoor op het scherm een grote, vette of gecursiveerde letter ook als zodanig te zien is: WYSIWYG (What You See Is What You Get). Zo'n type tekstverwerker verdient de voorkeur. Zowel in het voortgezet onderwijs, als thuis is WordPerfect (nog) de meest gebruikte. De versies WP 4.2 en 5.1 laten op het scherm niet letterlijk zien wat het resultaat is van vetgezette, gecursiveerde of grootgezette letters: kleuren duiden aan dat die tekst straks anders geprint wordt. Bij WP 6.0 voor Dos kan gekozen worden voor een tekst- of grafische mode. WP voor Windows kent alleen een grafische werkomgeving. In de toekomst zullen grafische tekstverwerkers in een Window-omgeving met muisbediening prevaleren. Om 'lekker' gebruik te maken van WP voor Windows is een snelle processor en meer intern geheugen nodig is: 8 Mb ram in plaats van 4 Mb. Daardoor zal voorlopig WP 5.1 voor Dos nog veel in gebruik blij-

ven. Handig is dan om 5.1 op te waarderen tot 5.1+, omdat deze tekstverwerker alle bestanden kan lezen: zowel alle WordPerfect-versies als Word-bestanden. Thuiswerk levert dan geen problemen op bij het uitwisselen van tekstbestanden.

3. Demo's o.a. van programma's als Werkwoordspeller (IRES), Let Op Je Woorden, Joh (CALL), Tekstbegrip Nederlands Onderbouw: vbo-mavo of mavo-havo-vwo versie (OMO/Escape), Spelleider, onderbouw of bovenbouw (OMO/Escape), Woordbeeldproblemen, met geluid op cd-rom (OMO/Escape), de software bij de methodes *Op niveau* (Thieme) en *Nieuw Nederlands* (Wolters-Noordhoff), *Zoek de zin* (Masters Software), *Foutloos Schrijven* (IRES), *Nedercom: Spelling en Stijl* en *Muiswerk: gevarieerde spelling* (DDS). In *Educatieve software*, *NICL-Overzichten* of *NICL-beschrijvingen* (SLO) zijn alle adressen en telefoonnummers te vinden, in het tijdschrift *COS* (Educatieve Partners Nederland) en *OWG-Info* (stichting OWG-BIEB) staan praktijkbeoordelingen.

Pierre Satijn

Geboren 1945. Studeerde aan de (toenmalige) Rijkskweekschool te Maastricht en was gedurende vijf jaar werkzaam in het basisonderwijs. Studeerde Nederlands mo-A en mo-B aan de COCMA te

Utrecht. Is ruim 20 jaar docent aan het Elde College te Schijndel, waarvan ruim 10 jaar voor de helft van de uren gedetacheerd bij respectievelijk het KPC en APS als vakconsulent Nederlands. De laatste jaren grotendeels werkzaam als project- en cursusleider voor Nederlands en Informatietechnologie. Was mede-auteur van de methode *Talent* (1983) en schreef samen met Lex Hogenbosch *Schrijven met de computer* (1989). Werkt momenteel, in opdracht van de stuurgroep Profiel tweede fase, in samenwerking met 11 docenten van vijf scholen en OMO/Escape, aan een computerprogramma (*Octopus*) dat de leerling ondersteuning moet bieden bij het zelfstandig schrijven van teksten op basis van lezen en samenvatten.
Adres: Loevestein 12, 5235 GC 's-Hertogenbosch.